

گزارش پژوهشی

عنوان پژوهش

الزامات حقوقی انتخابات الکترونیک

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۶۵

تاریخ: ۱۳۹۴/۱۱/۲۱

پژوهشکده شورای نگهبان

شناسنامه

عنوان:

الزامات حقوقی انتخابات الکترونیک

مؤلفان:

محمد هادی زرافشان

سید مجتبی حسینی پور

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۶۵

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۱/۲۱

پژوهشکده شورای نگهبان

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	مفاهیم
۴	الزامات قانون‌گذاری
۹	تجربه سایر کشورها
۱۶	جمع‌بندی
۱۹	منابع

مقدمه

گسترش استفاده از فناوری‌های پیشرفته، زمینه بهبود فرایند انتخابات را فراهم کرده است؛ به همین دلیل در سال‌های اخیر، سیاست‌مداران و دست‌اندرکاران انتخابات و سایر متخصصان در جهان، به شکل گسترده‌ای به انتخابات الکترونیکی توجه کرده‌اند. در کشور ایران نیز با نزدیک شدن به زمان برگزاری انتخابات، بحث‌های فراوانی درخصوص مزایا، معایب، امکان و کیفیت برگزاری انتخابات الکترونیکی صورت گرفته و می‌گیرد. در همین راستا هیئت‌وزیران در مصوبه مورخ ۱۳۹۴/۳/۱۰ مقرر کرد که انتخابات دهمین دوره مجلس شورای اسلامی و پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری در برخی حوزه‌های انتخابیه به صورت تمام‌مکانیزه برگزار خواهد شد. متعاقب این مصوبه، وزارت کشور در جهت تهیه تدارکات لازم به منظور برگزاری انتخابات به شیوه الکترونیکی اقداماتی انجام داد و مجلس شورای اسلامی نیز طی مصوبه‌ای به لزوم استفاده وزارت کشور از روش‌های نوین در تمام مراحل انتخابات با تأیید شورای نگهبان تصریح کرد (تبصره «۷» ماده (۹) موضوع ماده (۳) «طرح اصلاح موادی از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» مصوب ۱۳۹۴/۸/۱۰). این حکم به دلیل ابهاماتی که درباره نحوه استفاده از روش‌های نوین در برگزاری کلیه مراحل انتخابات وجود داشت، به تصویب نهایی مجلس نرسید. البته این تکلیف علاوه بر وظیفه‌ای بود که براساس تبصره «۷» ماده (۹) «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» (الحاقی ۱۳۸۶/۱/۲۶)،

وزارت کشور موظف بود در نوین‌سازی شیوه‌های اخذ رأی و شمارش آرا پیش از هر اقدامی تأیید شورای نگهبان را از جهت صلاحیت این شورا در نظارت بر انتخابات کسب کند. با این توضیح که در مصوبه جدید به لزوم استفاده از روش‌های نوین در «کلیه مراحل انتخابات» تصریح شده بود، لیکن در مقررده موجود صرفاً به نوین‌سازی در «شیوه‌های اخذ رأی» و «شمارش آرا» اکتفا شده بود. در هر صورت، با توجه به مصوبه هیئت‌وزیران و تکلیف قانونی مبنی بر استفاده وزارت کشور از روش‌های نوین در شیوه‌های اخذ رأی و شمارش آرا با تأیید شورای نگهبان، بین دو مرجع مجری انتخابات (وزارت کشور) و نهاد ناظر (شورای نگهبان) مناسبات و ارتباطاتی برقرار شد تا توافق مدتظر قانون‌گذار که در «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» پیش‌بینی شده بود، حاصل شود. لیکن علی‌رغم برگزاری این جلسات و برقراری ارتباطات مذکور، نهایتاً شورای نگهبان با برگزاری انتخابات به شیوه الکترونیکی مطابق نظر وزارت کشور موافقت نکرد. مهم‌ترین دلایل شورای نگهبان در این خصوص، فراهم نیامدن بسترهای فنی و قانونی لازم جهت اطمینان از امنیت دستگاه‌ها و مخفی بودن آرای رأی‌دهندگان در این سامانه و شیوه برگزاری این نوع انتخابات بوده است.

حال مسئله‌ای که این نوشتار به دنبال بررسی آن است، امکان قانونی برگزاری انتخابات الکترونیکی در انتخابات جاری مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری است. از این رو در گزارش حاضر، ابتدا به این موضوع از بعد فنی توجه خواهد شد و در ادامه به منظور بررسی امکان برگزاری این نوع انتخابات در ایران، الزامات حقوقی و قانونی برگزاری انتخابات بررسی شده و نهایتاً به صورت کلی به تجربه سایر کشورها در این خصوص اشاره خواهد شد.

مفاهیم

انتخابات الکترونیکی (E-voting) سامانه‌ای انتخاباتی است که به رأی‌دهنده این امکان را می‌دهد تا با بالاترین ضریب امنیتی و حفاظتی، رأی خود را به صورت الکترونیکی ارائه کند. در انتخابات الکترونیکی تمامی یا حداقل یکی از مراحل انتخابات، نظیر رأی‌دادن و شمارش و اعلام آرا به صورت کاملاً مکانیزه الکترونیکی و با کمک رایانه انجام می‌شود. اما رأی‌گیری الکترونیکی، همه‌پرسی یا انتخاباتی است که حداقل مرحله رأی‌گیری آن

به صورت الکترونیکی است.^(۱) این شیوه برگزاری انتخابات، خود مشتمل بر سیستم‌ها و ابزارهای مختلفی بوده که هر کدام دارای ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود است. به دلیل فنی بودن مسائل مربوط به انتخابات الکترونیکی، بیان تفصیلی سیستم‌هایی که بدین منظور استفاده می‌شوند، از عهده این نوشتار خارج است،^(۲) اما به طور خلاصه، سیستم‌های رأی‌گیری الکترونیکی براساس محل رأی‌دهی به دو گروه تقسیم می‌شوند؛ یکی سیستم‌های ایستگاهی و دیگری سیستم‌های رأی‌گیری از راه دور.

در سیستم‌های ایستگاهی از دستگاهی به نام ماشین ثبت مستقیم آرا استفاده می‌شود. در این روش، رأی‌دهندگان ناچارند که به حوزه‌های انتخاباتی مراجعه کنند. ترمینال‌های رأی‌گیری یک رابط کاربر گرافیکی بوده و تصویر نامزدها را روی نمایشگر نمایش می‌دهند. در نتیجه، رأی‌دهنده می‌تواند گزینه مدنظر خود را انتخاب کند. پس از اینکه کاربر (رأی‌دهنده) انتخاب خود را به طور قطعی تأیید کرد، رأی مربوط ذخیره شده و به سایر آرا اضافه می‌شود. این سیستم‌ها می‌توانند با دنباله کاغذی یا بدون دنباله کاغذی باشند.^(۳)

اما در سیستم‌های رأی‌گیری از راه دور، از امکانات فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌شود. در این سیستم‌ها نیز رأی‌دهنده برای انتخاب گزینه مدنظر خود، از یک رابط کاربر گرافیکی مشابه ترمینال‌های رأی‌گیری استفاده می‌کند، لیکن رأی‌دهی از راه دور (با استفاده از رایانه‌های شخصی از خانه و با استفاده از رایانه‌های مستقر در سفارتخانه‌ها، بیمارستان‌ها و...) انجام می‌گیرد.

هدف از به کارگیری سیستم‌های از راه دور، انتقال اطلاعات دیجیتالی (آرا) به

۱. فتحیان، محمد و تقوی، منیرالسادات (۱۳۸۷). *انتخابات الکترونیکی: بایسته‌ها و شیوه‌ها*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ص ۴۷.

۲. برای مطالعه بیشتر رک:

الف) تقوی، منیرالسادات و همکاران (۱۳۸۵). «انتخابات الکترونیکی (۱)». دفتر ارتباطات و فناوری‌های نوین مرکز پژوهش‌های مجلس. گزارش شماره ۷۹۵۰. صص ۱۰ الی ۱۵.

ب) فتحیان، محمد و تقوی، منیرالسادات (۱۳۸۷). *انتخابات الکترونیکی: بایسته‌ها و شیوه‌ها*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، صص ۴۹ الی ۶۹.

۳. رهنورد، فرج‌اله و خارستانی، نوازاله (۱۳۸۶)، «پیش‌نیازهای انتخابات الکترونیکی در ایران»، *فصلنامه دانش مدیریت*، سال ۲۰، شماره ۷۸، ص ۲۹ و فتحیان و تقوی، پیشین، ص ۵۵.

حوزه‌های ستادی از طریق شبکه‌های ارتباطی است تا رأی‌دهندگان ملزم به حضور در حوزه‌های انتخاباتی نباشند.^(۱)

امروزه درخصوص هریک از این سیستم‌ها، ابزارها و روش‌های متعددی در نظر گرفته شده است؛ مثلاً باجه‌های مخصوص رأی در هر حوزه انتخاباتی یا خارج از حوزه‌های انتخاباتی، رأی‌دهی اینترنتی، رأی‌دهی به وسیله خدمات پیامک، رأی‌دهی از طریق تلویزیون محاوره‌ای و... که هر کدام از این روش‌ها، معایب و مزایای خاص خود را دارد و هریک از کشورها به تناسب، با استفاده از برخی سازوکارها درصدد بهره‌گیری مناسب از این روش‌ها و همچنین کاهش معایب آن بوده‌اند. اما مسئله کلی درخصوص همه این سیستم‌ها و روش‌ها، فنی و تخصصی بودن آن‌هاست؛ به نحوی که در اغلب نظام‌های حقوقی، قانون‌گذار شاخصه‌های اصلی و نوع سیستم‌های به کار گرفته شده و احکام حقوقی که متناظر آن در انتخابات به شیوه سستی وجود دارد را بیان کرده و سایر جزئیات و الزامات، به موجب ضوابط و آیین‌نامه‌های اجرایی مشخص شده است.

الزامات قانون‌گذاری

در کشور ایران نیز از سال‌ها پیش، به استفاده از شیوه‌های نوین در برگزاری انتخابات به صورت کلی توجه شده است. اما این توجه از صرف بیان کلی امکان استفاده از رایانه یا بهره‌گیری از شیوه‌های نوین جهت برگزاری انتخابات فراتر نرفته است.

به این امر نخستین بار در ماده (۹) الحاقی به «قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران» (مصوب ۱۳۷۲/۱/۱۷ و اصلاحی ۱۳۷۲/۲/۲۸) توجه شد. به موجب این ماده «چنانچه در همه یا بعضی از شهرستان‌های یک استان، شمارش آرا با دستگاه شمارش‌گر صورت پذیرد، سیستم کامپیوتری انتخابات باید به نحوی طراحی و اجرا شود که دسترسی به نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای آن در کلیه مراحل انتخابات، بدون حضور نمایندگان شورای نگهبان میسر نباشد. تصمیمات لازم جهت حفظ نرم‌افزارها و سخت‌افزارها مشترکاً توسط شورای نگهبان و وزارت کشور اتخاذ می‌شود و کلیه نسخه‌های نرم‌افزاری قبل از انتخابات به تأیید شورای نگهبان رسیده و مهر و موم (قفل نرم‌افزاری) می‌شود تا در زمان مورد توافق با حضور نمایندگان شورای نگهبان و

۱. فتحیان و تقوی، پیشین، ص ۵۶.

وزارت کشور روی سیستم‌های کامپیوتری هر حوزه انتخاباتی نصب و راه‌اندازی گردد. هرگونه تغییر در نرم‌افزارها باید با اطلاع و تأیید شورای نگهبان انجام گیرد.»

همان‌گونه‌که مشاهده می‌شود این ماده، صرف نظر از اینکه تنها به مرحله شمارش آرا اشاره کرده و دیگر مراحل انتخابات نظیر ثبت نام و أخذ رأی را مطرح نکرده است، به نوع سیستم و ابزارهای برگزاری انتخابات الکترونیکی نیز هیچ‌گونه اشاره‌ای نداشته و صرفاً به آنچه که باید در استفاده از این شیوه مدنظر قرار بگیرد، توجه کرده است.

بعد از این مقرر، قانون‌گذار در قانون انتخابات مجلس نیز به این مسئله به‌صورت کلی توجه کرد. بدین صورت که به‌موجب تبصره «۷» ماده «۹» «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» (الحاقی ۱۳۸۶/۰۱/۲۶) مقرر شد: «وزارت کشور موظف است ظرف شش ماه از زمان تصویب این قانون، نسبت به نوین‌سازی شیوه‌های أخذ رأی و شمارش آرا، به‌منظور دقت، سلامت و نظارت بهتر در أخذ، شمارش و اعلام نتایج و همین‌طور استانداردسازی صندوق‌های أخذ رأی در حدود اعتبارات مصوب و پس از تأیید شورای نگهبان اقدام نماید.»

همان‌گونه‌که مشاهده می‌شود در این ماده، بدون اینکه به ملزومات انتخابات الکترونیکی و همچنین شاخصه‌های آن توجه شود، به‌صورت کلی به نوین‌سازی شیوه‌های أخذ رأی و شمارش آرا اشاره شده است.

اقدام قانونی بعدی که در راستای برگزاری انتخابات الکترونیکی صورت گرفت، ناظر به تصویب‌نامه مورخ ۱۳۹۴/۳/۱۰ هیئت وزیران در این خصوص بود که مقرر کرد: انتخابات دهمین دوره مجلس شورای اسلامی و پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری در برخی حوزه‌های انتخابیه به‌صورت تمام‌مکانیزه برگزار خواهد شد.

به‌دنبال این تصویب‌نامه، مجلس شورای اسلامی نیز در مصوبه مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۰ خود، ضمن تصویب مجدد تبصره الحاقی «۷» ماده «۹» در قالب تبصره «۶» این ماده، در مقام محقق کردن انتخابات الکترونیکی، صرفاً به حکمی کلی در این خصوص و نظیر حکم موجود بسنده کرد؛ با این تفاوت که در مقررۀ جدید به استفاده از شیوه‌های نوین در تمام مراحل انتخابات اشاره شده بود. مطابق حکم مزبور که تحت عنوان تبصره «۷» اصلاحی ماده «۹» پیش‌بینی شده بود: «وزارت کشور موظف است با هماهنگی و موافقت شورای نگهبان تمام مراحل انتخابات را در حدود اعتبارات مصوب با استفاده از روش‌ها و فناوری‌های نوین برگزار کند.» همان‌گونه‌که مشاهده می‌شود این تبصره، جز

درخصوص حوزه شمول استفاده از فناوری‌های نوین در مراحل مختلف برگزاری انتخابات، نسبت به تبصره «۷» ماده «۹» «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» (مصوب ۱۳۸۶/۱/۲۶) که در مصوبه جدید در قالب تبصره «۶» ذکر شده است، واجد حکم جدیدی نیست و مشخص نیست چگونه با این حکم کلی و براساس چه ضوابطی می‌توان انتخابات الکترونیکی را برگزار کرد؛ چراکه همه فرایندهای مربوط به برگزاری انتخابات، از زمان دستور شروع انتخابات تا نحوه ثبت نام و رأی‌گیری و شمارش و اعلام نتایج، در قوانین و مقررات انتخاباتی به صورت دقیق مشخص شده است و هم‌اکنون این فرایندها در قوانین و مقررات مربوط، مطابق شیوه دستی تنظیم شده است و در صورت وجود اراده‌ای مبنی بر برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی، لازم بود چنین ضوابطی مطابق برگزاری انتخابات الکترونیکی پیش‌بینی می‌شد.

ذکر این نکته لازم است که شورای نگهبان در اظهارنظر خود درباره این مصوبه، توجه مجلس را به این موضوع جلب کرد و اعلام داشت: «با عنایت به اینکه مبنای برگزاری انتخابات در قوانین فعلی به روش دستی است و نظر به اینکه در این مصوبه دستگاه‌های ذی‌ربط ملزم به برگزاری انتخابات با استفاده از روش‌های نوین در تمام مراحل انتخابات گردیده‌اند، بنابراین درموردی که برگزاری انتخابات به روش نوین نیازمند پیش‌بینی مقررات متناسب با آن می‌باشد، مقررات مربوط باید بر این اساس تنظیم و تصویب گردد تا امکان برگزاری و نظارت فراهم شود.»^(۱) در این راستا، اگرچه مجلس شورای اسلامی در مصوبه اصلاحی خود به برخی احکام به صورت ناقص اشاره کرد، ولی مجدداً به دلیل برخی ابهاماتی که درخصوص این احکام وجود داشت، به جای اصلاح و تکمیل این احکام، احکام مزبور را حذف کرد و نهایتاً به جز همان حکم کلی مذکور در تبصره «۷» ماده «۹»، ضوابطی درخصوص چگونگی برگزاری انتخابات الکترونیکی ارائه و مقرر نشد.

این مسئله در انتخابات مجلس خبرگان رهبری با مشکل اساسی‌تری روبه‌رو است؛ چراکه اولاً، «قانون انتخابات مجلس خبرگان رهبری» هیچ حکمی درخصوص امکان برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی ندارد و ثانیاً، آیین‌نامه اجرایی آن نیز که تهیه آن با وزارت کشور و تأیید آن برعهده شورای نگهبان است، کاملاً مطابق شیوه دستی

برگزاری انتخابات تنظیم شده است؛ لذا در صورتی که قصدی مبنی بر برگزاری این انتخابات به صورت الکترونیکی وجود داشت، لازم می بود وزارت کشور درخصوص تهیه این آیین نامه اقدام کرده و تأیید آن را از شورای نگهبان می گرفت.

با عنایت به مواد قانونی فوق، قوانین انتخاباتی ایران، به جز شاخصه های محتوایی که می بایست در هر شیوه ای از برگزاری انتخابات (اعم از الکترونیکی یا سنتی) به آن ها توجه شود، هیچ ضابطه ای درخصوص شیوه های برگزاری انتخابات الکترونیکی پیش بینی نکرده است؛ درحالی که بهره گیری از شیوه انتخابات الکترونیکی و اتخاذ این روش برگزاری انتخابات مستلزم برخی پیش بینی های تقنینی است؛ چراکه علی الاصول قانون انتخابات مبنای انتخاب راه حل های فنی برای برگزاری انتخابات الکترونیکی محسوب می شود. ذکر این نکته لازم است که در صورت برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی، تغییر قانون انتخابات، به نوع و گستره انتخابات و همچنین شیوه های به کارگیری آن بستگی دارد. در این خصوص، برخی مقرراتی که به اصلاح و بازنگری نیاز خواهد داشت، عبارت است از: احکام مربوط به نحوه احراز هویت افراد، مدت زمان برگزاری انتخابات، رأی گیری از افرادی که در خارج از کشور زندگی می کنند، حوزه های اخذ رأی، نحوه ثبت نام نامزدها و رأی دهندگان، نحوه و زمان شمارش آرا، امکان رأی سفید، نمایش نامزدها روی فرم های الکترونیکی به صورت بی طرفانه، حضور کارشناس فنی، تکلیف مجریان در صورت اختلال در فرآیند رأی گیری و

اما در هر صورت، قوانین انتخاباتی ایران احکام لازم را در این خصوص ندارد و مشخص نیست در صورت برگزاری انتخابات به شیوه الکترونیکی، این انتخابات مطابق چه ضوابط و احکامی برگزار خواهد شد.

البته بدون تردید نمی توان تمامی جزئیات و ضوابط مربوط به این شیوه برگزاری انتخابات را در قانون پیش بینی کرد و بسیاری از این موارد ماهیت اجرایی دارد و نیازمند ملاحظات فنی مربوط است. از همین رو در اغلب کشورها، بسیاری از جزئیات مربوط به فرایند برگزاری انتخابات در آیین نامه های اجرایی انتخاباتی پیش بینی می شود. این مسئله درخصوص برگزاری انتخابات به صورت دستی نیز وجود دارد و اصولاً برنامه روز اخذ رأی یا برنامه ثبت نام، اخذ رأی، قرائت و شمارش آرا به صورت تفصیلی و در مراحل چندگانه در همین آیین نامه ها بیان شده است.

بنابراین در صورتی که قصدی مبنی بر برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی وجود داشته باشد، فارغ از ضرورت تصویب احکام لازم در قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی، لازم بود پیش از فرایند برگزاری انتخابات، ضوابط اجرایی لازم نیز در آیین نامه های اجرایی پیش بینی می شد. با ملاحظه آیین نامه های اجرایی قوانین انتخاباتی، به خصوص «آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی»، این نکته روشن می شود که به جز در «مرحله تنظیم صورت جلسه قرائت و شمارش آرا» که به شیوه به کارگیری دستگاه های شمارشگر رایانه ای اشاره شده است و این امر نیز تنها ناظر به جمع آراست و نه اخذ آرا، هیچ گونه ضابطه ای در خصوص نحوه برگزاری انتخابات الکترونیکی وجود ندارد و همه ضوابط ناظر به برگزاری انتخابات به صورت دستی است؛ لذا مشخص نیست در صورتی که شورای نگهبان برگزاری انتخابات الکترونیکی را تأیید می کرد، این انتخابات مطابق چه ضوابطی برگزار می شد. به عنوان نمونه، در ماده (۶۵) آیین نامه اجرایی انتخابات مجلس شورای اسلامی، در خصوص مرحله اخذ رأی این حکم مقرر شده است که «بند ۱- پس از ثبت نام رأی دهنده، برگ رأی توسط متصدی ثبت نام و ناظر هیئت نظارت به مهر انتخاب و مهر هیئت نظارت، ممهور و پس از جدا شدن به رأی دهنده تحویل می گردد. رأی دهنده پس از اخذ برگ رأی، نام و نام خانوادگی و سایر مشخصه های نامزد یا نامزدهای مورد نظر خود را بر روی آن می نویسد و در صورتی که نام و نام خانوادگی نامزدها قبلاً در برگ رأی چاپ شده باشد، در مقابل اسم نامزد یا نامزدهای مورد نظر خود علامت می زند و پس از انداختن برگ رأی در صندوق اخذ رأی، از درب خروجی شعبه خارج می گردد. بدیهی است تعرفه انتخاباتی و قسمت ویژه نظارت پس از ممهور شدن تحت نظر مشترک اعضای شعبه و ناظرین شورای نگهبان نگهداری خواهد شد.»

همان گونه که روشن است، حکم این بند کاملاً مطابق شیوه رأی گیری به صورت دستی تنظیم شده و در صورت برگزاری انتخابات الکترونیکی لازم بود نظیر این حکم با توجه به لوازم برگزاری انتخابات به چنین شیوه ای پیش بینی می شد. نتیجه آنکه، فارغ از اینکه مطابق ضوابط قانونی موجود و از لحاظ صلاحیت نظارت شورای نگهبان بر انتخابات، وجود تأیید شورای نگهبان برای برگزاری انتخابات الکترونیکی لازم است، با ضوابط و احکام قانونی موجود امکان برگزاری انتخابات الکترونیکی وجود ندارد.

تجربه سایر کشورها

کشورهای مختلف درخصوص رأی‌گیری الکترونیکی رویه‌های گوناگونی درپیش گرفته‌اند که تقسیم‌بندی ذیل را می‌توان درخصوص این رویه‌ها ارائه کرد.

۱. گروهی از کشورها تاکنون از این شیوه به‌صورت رسمی و فراگیر استفاده نکرده‌اند. سوئد، مالزی، عراق، کرواسی و افغانستان نمونه‌هایی از این کشورها هستند. در انگلستان، در حال حاضر، قانون استفاده از این شیوه را در انتخابات‌های عمومی و ملی ممنوع کرده، اما این فناوری در هفده طرح آزمایشی طی انتخابات‌های محلی و اروپایی به‌خوبی امتحان شده است. در اسپانیا، رأی‌گیری الکترونیکی از سال ۱۹۹۵ تاکنون چندین بار به‌صورت آزمایشی اجرا شده است. در ترکیه، از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده نمی‌شود، اما مطالعاتی جهت استفاده از این شیوه در آینده انجام شده است. همچنین در سال ۲۰۱۲، ماده (۹۴/الف) «قانون احکام اساسی انتخابات‌ها و ثبت‌نام‌های رأی‌دهندگان» اصلاح شد تا امکان استفاده رأی‌دهندگان خارج از کشور از روش‌های رأی‌گیری الکترونیکی فراهم شود؛ با وجود این، رأی‌گیری الکترونیکی هنوز اجرا نشده است و در آخرین انتخابات این کشور در سال ۲۰۱۵، رأی‌دهندگان خارج از کشور نیز با استفاده از شیوه سنتی رأی‌گیری رأی دادند.

در لبنان هم تاکنون از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده نشده، اما وزیرخارجۀ این کشور طرحی را جهت استفاده از این شیوه در رأی‌گیری از مهاجران لبنانی پیشنهاد کرده است. همچنین در جمهوری کره، تابعه‌حال از رأی‌گیری الکترونیکی در انتخابات‌های عمومی استفاده نشده، اما از این شیوه در انتخابات‌های خصوصی نظیر انتخابات‌های درون‌حزبی و انتخابات‌های رؤسای شرکت‌های تعاونی کشاورزی، شیلات و جنگل‌داری واحدهای منطقه‌ای کوچک بهره‌برداری شده است. در ایتالیا نیز هرگز از این شیوه در انتخابات‌های ملی استفاده نشده، اما برخی طرح‌های آزمایشی انتخابات الکترونیک در چندین شهرک و شهر اجرا شده است. فنلاند نیز تاکنون از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده نکرده است، اما در انتخابات شهرداری‌ها در سال ۲۰۰۸، در سه شهر، در کنار استفاده از شیوه رأی‌گیری سنتی، از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی نیز استفاده شد. در مصر تابعه‌حال از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده نشده است. البته دولت مصر قصد داشت این شیوه را در انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۱

این کشور به کارگیرد، لیکن این طرح به دلیل هزینه‌های فراوان لازم برای استفاده از این فناوری لغو شد. **دانمارک** تاکنون از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده نکرده است، اما در بهار ۲۰۱۳، دولت لایحه‌ای جهت استفاده آزمایشی از این شیوه در انتخابات شهرداری‌ها به پارلمان این کشور تقدیم کرد که نهایتاً نتوانست حمایت سیاسی لازم را کسب کند و مسکوت مانده است. در **جمهوری چک**، از سال ۲۰۰۴ بحث‌هایی درباره استفاده از رأی‌گیری الکترونیکی وجود داشته است و همچنین برخی طرح‌های آزمایشی در این زمینه طراحی شد، لکن این طرح‌ها به دلیل ترس از رأی‌دهی خانوادگی و خراب‌کاری هکرها هیچ‌گاه اجرایی نشده است. در **اتریش** نیز تابه‌حال از این شیوه صرفاً در انتخابات فدراسیون دانشجویان سال ۲۰۰۹ استفاده شده است.

۲. گروه دیگری از کشورها پس از چند سال استفاده از این شیوه، هم‌اکنون آن را کنار گذاشته‌اند و به همان شیوه سنتی رأی‌گیری روی آورده‌اند. **هلند** از این دسته کشورها است. این کشور بیش از دو دهه از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی بهره برد تا اینکه در سال ۲۰۰۷ و در نتیجه کمپین «ما به رایانه‌های رأی‌گیری اعتماد نداریم»، به‌طور کامل استفاده از این شیوه را رها کرد. **آلمان** نمونه دیگری از این کشورهاست. در این کشور تا سال ۲۰۰۵ از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده می‌شد و اگرچه از لحاظ نظری، «قانون انتخابات‌های فدرال» مصوب ۱۹۹۳ با اصلاحات بعدی، در بخش (۳۵) خود (رأی‌گیری به‌وسیله ماشین‌های رأی‌گیری)،^(۱) استفاده از این شیوه را مجاز دانسته، ولی به دلیل رأی دادگاه

1. Section 35-Voting by Means of Voting Machines

(1) In order to facilitate the casting and counting of votes, voting machines equipped with independent registers may be used instead of ballot papers, envelopes and ballot boxes.

(2) Voting machines within the meaning of Paragraph (1) above must guarantee the secrecy of voting. They must be officially licensed in their design to be used at elections to the Bundestag for individual elections or on a general scale. The Federal Ministry of the Interior shall decide on the licensing of a voting machine on the application of its manufacturer. The use of an officially licensed voting machine shall be subject to approval by the Federal Ministry of the Interior. Such approval may be pronounced in respect of individual elections or with general effect.

(3) The Federal Ministry of the Interior shall, by means of statutory ordinance not requiring the endorsement of the Bundesrat (Council of Constituent States), be authorized to issue detailed provisions on:

1. the prerequisites for the official approval of the design of voting machines as well as for the withdrawal and revocation of the approval,
2. the official approval procedure governing the design,

قانون اساسی این کشور در سال ۲۰۰۹،^(۱) استفاده از رأی‌گیری الکترونیکی عملاً ترک شده است. البته این رأی، استفاده از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی را صریحاً ممنوع نکرده، اما به‌طور بالقوه استفاده از این شیوه را غیرممکن کرده است. در واقع، این دادگاه چنین حکم داد که ماشین‌های رأی‌گیری خاصی که در انتخابات سال ۲۰۰۵ بوندستاگ استفاده شده بود، اصل شفافیت انتخابات مذکور در قانون اساسی را رعایت نکرده است. این اصل مستلزم آن است که ماشین‌های رأی‌گیری، از طریق شیوه‌ای درک‌شدنی برای شهروندان معمولی، علیه دستکاری بالقوه و خطا، محافظت شده باشند.

صرف نظر از این مباحث، بخش (۳۵) «قانون انتخابات‌های فدرال» آلمان مشتمل بر چهار بند است. بند «۱» آن به اصل استفاده از ماشین‌های رأی‌گیری به‌جای کاغذهای رأی و پاکت‌ها و صندوق‌های رأی، جهت تسهیل رأی‌گیری و شمارش آرا اشاره کرده است. بند «۲» این بخش به ویژگی‌های ماهوی کلی ماشین‌های رأی‌گیری مذکور در بند «۱»، مانند تضمین محرمانه‌بودن رأی‌گیری اختصاص یافته و مقرر کرده است که وزیرکشور فدرال، متناسب‌بودن طراحی آن‌ها را جهت استفاده در انتخابات، بررسی و پروانه تأیید طراحی آن‌ها را صادر کرده و مجوز استفاده از آن‌ها را تأیید می‌کند. در بند «۳» بخش

3. the procedure governing the examination of a voting machine for conformity with the officially approved design,
4. the public testing of a voting machine prior to its use,
5. the procedure governing the granting of official permission for the use of a voting machine as well as the withdrawal and the revocation of the permission,
6. the special points that have to be borne in mind in connection with the election as a result of the use of voting machines.

In the cases specified in numbers 1 and 3, the statutory ordinance shall be issued in agreement with the Federal Ministry of Economics and Technology.

(4) Section 33 subsection (1), first sentence, and subsection (2) shall apply as appropriate for the operation of a voting machine.

1. Headnotes:

1. The principle of the public nature of elections emerging from Article 38 in conjunction with Article 20-1 and 20-2 of the Basic Law (Grundgesetz – GG) requires that all essential steps in the elections are subject to public examinability unless other constitutional interests justify an exception.
2. When electronic voting machines are deployed, it must be possible for the citizen to check the essential steps in the election act and in the ascertainment of the results reliably and without special expert knowledge.

مذکور، صلاحیت تعیین مقررات جزئی رأی‌گیری الکترونیکی به وسیله آیین‌نامه اجرایی به وزیر کشور فدرال داده شده است. بعضی از این مقررات جزئی عبارت است از پیش‌شرط‌های صدور پروانه رسمی تأیید طراحی ماشین‌های رأی‌گیری و همچنین شروط بازپس‌گیری و لغو این پروانه، روند مربوط به بررسی و تأیید طراحی ماشین‌های رأی‌گیری، روند مربوط به امتحان ماشین رأی‌گیری جهت اطمینان از انطباق آن با طراحی رسماً تأیید شده، آزمایش عمومی ماشین رأی‌گیری پیش از استفاده از آن، روند مربوط به اعطای مجوز رسمی استفاده از ماشین رأی‌گیری و همچنین شروط بازپس‌گیری و لغو این مجوز. بند «۴» این بخش قانون مذکور، رعایت بخش (۳۳) این قانون (صیانت از محرمانه بودن رأی‌گیری)^(۱) را در رأی‌گیری الکترونیکی نیز ضروری دانسته است. بنابراین همان‌طور که مشاهده می‌شود، در «قانون انتخابات فدرال» آلمان، کلیاتی درخصوص استفاده از ماشین‌های رأی‌گیری مشخص شده و تعیین جزئیات به آیین‌نامه اجرایی واگذار شده است.

۳. گروهی از کشورها از این شیوه استفاده کرده و می‌کنند. امارات متحده عربی از این گروه است. در انتخابات ۲۰۱۱ این کشور، برای همه رأی‌دهندگان و در همه شعب أخذ رأی از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده شد. روش رأی‌گیری الکترونیکی در این کشور استفاده از ماشین‌های رأی‌گیری الکترونیکی ثبت مستقیم (Direct recording electronic (DRE) voting machines) با یا بدون دنباله پیگیری کاغذی تأیید شده توسط رأی‌دهنده (VVPAT) (with and without voter-verified paper audit trail) است. در ژاپن، از سال ۲۰۰۲ در انتخابات‌های محلی از رأی‌گیری الکترونیکی با همان روش اخیرالذکر استفاده می‌شود. در فرانسه هم در انتخابات‌های ملی از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی با روش مذکور برای همه رأی‌دهندگان استفاده می‌شود. در ونزوئلا هم به همین ترتیب عمل می‌شود. در استرالیا، روش ذکر شده رأی‌گیری الکترونیکی، در انتخابات‌های محلی، برای رأی‌گیری از رأی‌دهندگان خارج از کشور و رأی‌دهندگان نظامی و رأی‌دهندگان حوزه‌های انتخاباتی

1. Section 33-Preservation of the Secrecy of the Ballot

(1) Measures must be taken to ensure that the voter cannot be observed while marking his or her ballot paper and folding it. Ballot boxes used for the reception of the ballot papers must ensure the preservation of the secrecy of the ballot.

(2) A voter who is illiterate or who due to a physical handicap is prevented from marking the ballot paper, from folding it, or from placing it into the ballot box himself or her-self may be aided by another person.

خاص استفاده می‌شود. در هند، هم برای انتخابات‌های ملی و هم برای انتخابات‌های محلی، برای همه رأی‌دهندگان، از رأی‌گیری الکترونیکی با روش مذکور استفاده می‌شود. در فدراسیون روسیه، در همه انتخابات‌های ملی و محلی برای همه رأی‌دهندگان از شیوه رأی‌گیری الکترونیکی استفاده می‌شود. در این کشور، بعضی از مواد «قانون فدرال تضمینات اساسی حقوق انتخاباتی و حق شهروندان فدراسیون روسیه بر مشارکت در همه‌پرسی» مصوب ۲۰۰۲ با اصلاحات بعدی، به‌ویژه بندهای «۴۱-۱»^(۱) و «۴۲»^(۲) و «۶۳»^(۳) ماده (۲)، جزء «ب» بند «۹» ماده (۲۱)،^(۴) بند «۱۰» ماده (۶۱)،^(۵) بند «۲۱» ماده (۶۳)،^(۶) بند «۱۵» ماده (۶۴)^(۷) و بند «۳۵» ماده (۶۸)^(۸) آن به رأی‌گیری الکترونیکی

1. Electronic voting complex – automated complex GAS “Vybory”, designed for carrying out of electronic voting, automated counting of voters, referendum participants, establishment of voting results and preparation of protocol of precinct election commission of election results.
2. Electronic voting – voting without paper ballots with the use of automated complex GAS “Vybory”.
3. Electronic voting – voting without paper ballots with the use of automated complex GAS “Vybory”.
4. 9. The Central Election Commission of the Russian Federation shall:
 - a)
 - b) Develop standard quotas for technological equipment (voting booths, voting boxes) for precinct commissions, approve these standard quotas, and exercise control over observance thereof, and arrange for the placement of orders for manufacturing of such technological equipment during elections to the federal bodies of state power /referendum of the Russian Federation.
5. Inside the polling station there shall be stationary ballot boxes. The functions of stationary ballot boxes may be performed by vote-counting machines, including programmed technical complexes for processing of ballots. During electronic voting complexes for electronic voting shall be used.
6. During elections, referendum with the use of complex for electronic voting an electronic ballot is used. The form and text of electronic ballot shall be approved by corresponding commission not later than in 20 days prior to the voting day and shall meet requirements stipulated by Clauses 5-10 of this Article. In case of repeat voting the text of electronic ballot shall be approved by corresponding commission together with taking the decision on conduct of repeat voting.
7. Electronic voting may be conducted during elections, referendum instead of voting with the use of paper ballots. Decision to conduct electronic voting is taken by the Central Election Commission of the Russian Federation or on its instruction by corresponding election commission of the subject of the Russian Federation. The order of electronic voting, counting of votes of voters, referendum participants and establishment of voting results for election precinct, referendum precinct, the form of the

اختصاص یافته است. همچنین در «قانون فدرال سامانه خودکار دولتی فدراسیون روسیه (Vybory)» مصوب ۲۰۰۳^(۲) اصول کلی حاکم بر استفاده از این ماشین‌ها بیان شده، اما تعیین جزئیات به کمیسیون مرکزی انتخابات فدراسیون روسیه سپرده شده است. در این کشور به همراه روش پیش‌گفته (DRE)، از روش تشخیص علامت نوری (Optical Mark/Character Recognition (OMR) نیز استفاده می‌شود. در ایالات متحده آمریکا، در بسیاری از ایالات، هم در انتخابات‌های ملی و هم در انتخابات‌های محلی به‌طور گسترده از رأی‌گیری الکترونیکی استفاده می‌شود. اگرچه هنوز برخی ایالات از شیوه سنتی رأی‌گیری استفاده می‌کنند، ولی در این ایالات هم در کنار برگه‌های رأی عادی، از برگه‌های رأی به‌صورت نوری اسکن‌شده (optically scanned ballots) نیز استفاده می‌شود. روش رأی‌گیری الکترونیکی نیز همان روش ذکرشده درخصوص کشور روسیه است. در برزیل براساس «قانون انتخابات‌ها» مصوب ۱۹۹۷، به‌ویژه مواد (۵۹) تا (۶۲) آن (سامانه رأی‌گیری و شمارش آرای الکترونیکی)^(۳) و نیز تصمیمات دادگاه انتخاباتی عالی (TSE)، رأی‌گیری

→

protocol of precinct commission of voting results, as well as specifics of establishment of voting results and results of elections, referendum by superior commissions with account of results of electronic voting are established by the Central Election Commission of the Russian Federation.

1. The order of use of technical equipment for vote counting, electronic voting complexes, technical system of information transfer, order and terms of transfer, processing and use of information on elections, referendum, including the data of protocols of voting results transferred via technical communication channels in electronic format shall be established by the federal law, and in the part not regulated by the federal law – by the Central Election Commission of the Russian Federation.
2. Federal Law on the State Automated System of the Russian Federation "Vybory".
3. Electronic Voting System and Vote Counting
Article 59. The voting and the counting of votes shall be made through an electronic system, and the Superior Electoral Court may authorize, in exceptional cases, the application of the rules established in Articles 83 to 89.
Paragraph 1. Electronic voting shall be made through the number of the candidate or party, with the name and photo of the candidate and the name or acronym of the party appearing on the panel of the voting machine; the noun designating the position the candidate is running for shall be expressed in the appropriate gender (male or female) according to the case.
Paragraph 2. In the voting for proportional elections, those votes for which it is not possible to identify the candidate, provided that the number of the party identifier is entered correctly, shall be counted towards the party.
Paragraph 3. The electronic ballot shall display the screens for proportional

←

الکترونیکی اجرا می‌شود. در این کشور، در انتخابات‌های ملی برای همه رأی‌دهندگان از رأی‌گیری الکترونیکی با همان روش مذکور در صدر این بند استفاده می‌شود، با این تفاوت که دنباله پیگیری کاغذی تأییدشده توسط رأی‌دهنده (VVPAT) وجود ندارد.

گذشته از این مباحث، بررسی مواد (۵۹) تا (۶۲) «قانون انتخابات‌ها» در برزیل، نشان‌دهنده آن است که در صدر ماده (۵۹)، به صورت کلی بر لزوم رأی‌گیری و شمارش آرا با استفاده از سامانه‌ای الکترونیکی تأکید شده است و اینکه در حالات استثنایی با تشخیص دادگاه انتخاباتی عالی، رأی‌گیری به شیوه سنتی انجام می‌شود. در بند «۱» ماده (۵۹) جزئیاتی از نحوه نمایش اسامی و عکس‌های نامزدها و احزاب انتخاباتی در صفحه ماشین رأی‌گیری بیان شده است. در بندهای «۲» و «۳» این ماده، نکاتی که باید در انتخابات‌های اکثریتی و تناسبی رعایت شود، مطرح شده است. در بند «۴» ماده مذکور، بر لزوم رعایت سازوکار امضای دیجیتالی در صندوق‌های رأی الکترونیکی تصریح شده است. در بند «۵» ماده پیش گفته، بر ضرورت تعریف کلید امنیتی تأکید شده است. در بند

→

elections first and then those for majority elections.

Paragraph 4. The electronic ballot box shall have features that allow the digital registration of each vote and the identification of the ballot box that received the vote through a digital signature mechanism, yet maintaining the anonymity of the voter.

Paragraph 5. It shall be incumbent upon the Electoral Justice to define the security key and the identification of the electronic ballot box mentioned in Paragraph 4.

Paragraph 6. At the end of the election, the electronic ballot box shall digitally sign the voting file generated with the use of timestamps and a ballot box bulletin file so as to prevent the substitution of votes and the changing of voting records regarding start and end times of the voting process.

Paragraph 7. The Superior Electoral Court shall make electronic ballot boxes available to voters for training purposes.

Article 60. The electronic voting system shall consider it a party vote if the voter inserts only the party number when voting for a given position, and only for that party shall that vote be assigned.

Article 61. The electronic ballot box shall record each vote, assuring it secrecy and inviolability, and political parties, coalitions and candidates are hereby granted the right for broad oversight of the process.

Article 62. Only those voters whose names are on the voting sheets for that station may vote in Polling Stations where the electronic ballot box is adopted. The exception referred to in Article 148, Paragraph 1 of Law No. 4,737, 15 July 1965 (Electoral Code) does not apply.

Sole paragraph. The Superior Electoral Court shall regulate the possibility of failure in electronic ballot boxes that may impair the regular voting process.

«۶» ماده ذکر شده، تدابیری برای زمان پس از پایان أخذ رأی، جهت اطمینان از جلوگیری از تغییر آرای ثبت شده، به صورت کلی در نظر گرفته شده است. بند «۷» ماده (۵۹) نیز، دادگاه عالی انتخاباتی را مکلف کرده است که صندوق های رأی الکترونیکی را برای مقاصد آموزشی در دسترس رأی دهندگان قرار دهد. ماده (۶۰) قانون مذکور، قواعدی را جهت محاسبه آرای حزبی بیان کرده است. در ماده (۶۱) به بعضی از ویژگی های ماهوی کلی صندوق های رأی الکترونیکی مانند تضمین محرمانه بودن و غضب ناپذیری آرا اشاره شده و حق نظارت گسترده بر فرایند رأی گیری و شمارش آرا به احزاب سیاسی و ائتلاف ها و نامزدها اعطا شده است. ماده (۶۲) قانون پیش گفته نیز مقرر می دارد که هنگامی که برای رأی گیری از صندوق های رأی الکترونیکی استفاده می شود، در هر شعبه أخذ رأی صرفاً افرادی که نامشان برای رأی دادن در آن شعبه اعلام شده است، می توانند رأی بدهند. بنابراین همان طور که مشاهده می شود، در قانون انتخابات های برزیل، کلیاتی درخصوص استفاده از ماشین های رأی گیری و صندوق های رأی الکترونیکی مشخص شده است و این دادگاه انتخاباتی عالی است که جزئیات را تعیین می کند.

جمع بندی

انتخابات به منزله روش گزینش نمایندگان مشتمل بر فرایندهایی است که امروزه در نظام های گوناگون به شیوه های مختلفی بروز یافته است. برگزاری انتخابات به شیوه الکترونیکی نیز از روش هایی است که برای آن سیستم ها، ابزارها و اشکال متعددی در نظر گرفته شده است و هر کدام از آن ها، معایب و مزایای خاص خود را دارد و هریک از کشورها به تناسب، با استفاده از برخی سازوکارها درصدد بهره گیری مناسب از این روش ها و همچنین کاهش معایب آن بوده اند. نکته کلی درخصوص همه این سیستم ها و روش ها، فنی و تخصصی بودن آن هاست؛ به نحوی که در اغلب نظام های حقوقی، قانون گذار شاخصه های اصلی و نوع سیستم های به کار گرفته شده و احکام حقوقی آن را بیان کرده و سایر جزئیات و الزامات، به موجب ضوابط و آیین نامه های اجرایی مشخص شده است.

اما مسئله ای که در ارتباط با برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی در نظام حقوقی ایران وجود دارد این است که قوانین و مقررات انتخاباتی ایران هیچ ضابطه و شاخصی درخصوص استفاده از این شیوه در برگزاری انتخابات ندارند و همه فرایندهای مربوط به برگزاری انتخابات، از زمان دستور شروع انتخابات تا نحوه ثبت نام

و رأی‌گیری و شمارش و اعلام نتایج، در قوانین و مقررات انتخاباتی به صورت دقیق مطابق شیوه‌دستی تنظیم شده‌اند. در این خصوص، اگرچه مطابق تبصره «۷» الحاقی به ماده (۹) «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» (مصوب ۱۳۸۶/۱/۲۶)، وزارت کشور موظف شده درخصوص نوین‌سازی شیوه‌های أخذ رأی و شمارش آرا در حدود اعتبارات مصوب و پس از تأیید شورای نگهبان اقدام کند، لیکن حکم مزبور، بدون اینکه ملزومات انتخابات الکترونیکی و همچنین شاخصه‌های آن را بیان کند، به صورت کلی به نوین‌سازی شیوه‌های أخذ رأی و شمارش آرا اشاره کرده است.

مصوبه اصلاحی اخیر «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» (مصوب ۱۳۹۴/۸/۱۰) نیز هیچ ضابطه‌ای درخصوص چگونگی برگزاری انتخابات الکترونیکی ندارد.

این مسئله درخصوص انتخابات مجلس خبرگان رهبری با شدت بیشتری وجود دارد؛ چراکه در قانون و آیین‌نامه اجرایی این انتخابات هیچ اشاره‌ای به برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی نشده است و برگزاری انتخابات کاملاً براساس شیوه‌دستی پیش‌بینی شده است.

بنابراین قوانین انتخاباتی ایران، اعم از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و غیر آن، به جز شاخصه‌های محتوایی که می‌بایست در هر شیوه‌ای از برگزاری انتخابات (اعم از الکترونیکی یا دستی) به آن‌ها توجه شود، هیچ ضابطه‌ای درخصوص شیوه‌های برگزاری انتخابات الکترونیکی پیش‌بینی نکرده است؛ درحالی‌که بهره‌گیری از شیوه انتخابات الکترونیکی و اتخاذ این روش برگزاری انتخابات مستلزم برخی پیش‌بینی‌های تقنینی است؛ چراکه علی‌الاصول قانون انتخابات مبنای انتخاب راه‌حل‌های فنی برای برگزاری انتخابات الکترونیکی محسوب می‌شود. البته همان‌گونه که ذکر شد، نمی‌توان تمامی جزئیات و ضوابط مربوط به این شیوه برگزاری انتخابات را در قانون پیش‌بینی کرد و بسیاری از این مسائل ماهیت اجرایی دارد و نیازمند ملاحظات فنی مربوط است که لازم است در آیین‌نامه‌های اجرایی انتخاباتی پیش‌بینی شود. با ملاحظه آیین‌نامه اجرایی انتخابات مجلس شورای اسلامی که اصلاح و تصویب آن در صلاحیت هیئت وزیران بوده و آیین‌نامه اجرایی انتخابات مجلس خبرگان رهبری که اصلاح آن در گرو تهیه وزارت کشور و تأیید شورای نگهبان است، مشخص می‌شود که هیچ‌گونه حکمی درخصوص نحوه برگزاری انتخابات به صورت الکترونیکی وجود ندارد و مشخص نیست دولت مطابق چه ضوابط و قواعدی برگزاری تمام‌مکانیزه انتخابات را در برخی حوزه‌های انتخابیه، در مصوبه خود پیش‌بینی کرده است.

با مشاهده تجربه سایر کشورها نیز مشخص شد که کشورهای مختلف درخصوص رأی‌گیری الکترونیکی رویه‌های گوناگونی درپیش گرفته‌اند که در سه گروه کلی تقسیم‌شدنی است. گروهی از کشورها از این شیوه استفاده کرده و می‌کنند؛ فرانسه، روسیه، ایالات متحده آمریکا و برزیل نمونه‌هایی از این کشورها هستند. این استفاده ممکن است برای همه رأی‌دهندگان بوده باشد یا برای گروه خاصی از رأی‌دهندگان؛ مانند رأی‌دهندگان خارج از کشور و رأی‌دهندگان نظامی. همچنین ممکن است در همه شعب أخذ رأی و حوزه‌های انتخاباتی بوده باشد یا در برخی شعب أخذ رأی و حوزه‌های انتخاباتی. به‌علاوه ممکن است صرفاً در انتخابات‌های محلی صورت گرفته باشد یا در انتخابات‌های ملی هم از این شیوه استفاده شده باشد. ضمناً روش‌ها و دستگاه‌های استفاده‌شده در این کشورها هم متفاوت بوده است.

گروه دیگری از کشورها پس از چند سال استفاده از این شیوه، هم‌اکنون آن را کنار گذاشته‌اند و به همان شیوه سنتی رأی‌گیری روی آورده‌اند. هلند و آلمان از این کشورها هستند. دلایل کنارگذاشتن انتخابات الکترونیکی در این کشورها، مختلف است. در برخی فشارهای سیاسی و ابراز بی‌اعتمادی گروه‌هایی از مردم به این روش و در برخی دیگر دلایل حقوقی مانع ادامه استفاده از این شیوه شده است؛ مثلاً استفاده از این روش موجب رعایت‌نشدن اصل شفافیت انتخابات دانسته شده است یا آن را از جهت محافظت در برابر دستکاری بالقوه و خطا، جلب‌کننده اطمینان شهروندان معمولی نیافته‌اند.

گروه دیگری از کشورها نیز تاکنون از این شیوه به‌صورت رسمی و فراگیر استفاده نکرده‌اند، ولی برخی از آن‌ها، مانند انگلستان و اسپانیا، این روش را به‌صورت آزمایشی و در مقیاس‌های کوچک، مثلاً در انتخابات‌های محلی و شهری و انتخابات‌های درون‌حزبی و صنفی آزموده‌اند. همچنین برخی کشورهای این گروه، مانند دانمارک و جمهوری چک، در جهت سنجش این روش مطالعاتی را انجام داده و طرح‌هایی را پیشنهاد کرده‌اند ولی اجرایی‌شدن این مطالعات و طرح‌ها، حتی به‌طور آزمایشی، در برخی از این کشورها به‌دلیل هزینه‌های فراوان لازم برای استفاده از این فناوری متفی شده است و در برخی دیگر به‌دلیل به‌دست‌نیاوردن حمایت سیاسی لازم یا ترس از خراب‌کاری هکرها مسکوت مانده است.

منابع

الف) متون و تارنماها

۱. تقوی، منیرالسادات و همکاران (۱۳۸۵). «انتخابات الکترونیکی (۱)». دفتر ارتباطات و فناوری‌های نوین مرکز پژوهش‌های مجلس. گزارش شماره ۷۹۵۰. دسترس‌پذیر در: <http://rc.majlis.ir/fa/report/download/734782>.
۲. رهنورد، فرج‌اله و خارستانی، نوازاله (۱۳۸۶). «پیش‌نیازهای انتخابات الکترونیکی در ایران». فصلنامه دانش مدیریت، سال ۲۰، شماره ۷۸، ص ۴۴ تا ۲۵. دسترس‌پذیر در: https://jmk.ut.ac.ir/article_19074_3d117320fd8e4dab9e8add0eb342f8e4.pdf.
۳. فتحیان، محمد و تقوی، منیرالسادات (۱۳۸۷). «انتخابات الکترونیکی: بایسته‌ها و شیوه‌ها». تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. دسترس‌پذیر در: http://rc.majlis.ir/fa/book_pub/download/837113
4. Goodman, Nicole; Pammett, Jon H.; DeBardeleben, Joan (2010). "Comparative Assessment of Electronic Voting". available at: http://www.elections.ca/res/rec/tech/ivote/comp/ivote_e.pdf.
5. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA) (2011). "Introducing Electronic Voting: Essential Considerations". available at: <http://www.idea.int/publications/introducing-electronic-voting/index.cfm>.
6. <http://www.idea.int/elections/ict/index.cfm>.

ب) قوانین، مقررات و اسناد

۷. «قانون انتخابات مجلس خبرگان رهبری» مصوب ۱۳۵۹/۷/۱۰ فقهای شورای نگهبان با اصلاحات بعدی فقهای شورای نگهبان و مجلس خبرگان رهبری
۸. «قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۱۳۶۴/۴/۵ مجلس شورای اسلامی با اصلاحات بعدی
۹. «قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» مصوب ۱۳۷۸/۹/۷ مجلس شورای اسلامی با اصلاحات بعدی
۱۰. «آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس خبرگان» مصوب ۱۳۶۱/۷/۱۸ شورای نگهبان با اصلاحات بعدی
۱۱. «آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸» مصوب ۱۳۷۸/۹/۲۱ هیئت وزیران با اصلاحات بعدی
۱۲. «تصویب‌نامه درخصوص برگزاری انتخابات دهمین دوره مجلس شورای اسلامی و پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری به صورت تمام‌مکانیزه» مصوب ۱۳۹۴/۳/۱۰ هیئت وزیران

۱۳. «قانون احکام اساسی انتخابات‌ها و ثبت‌نام‌های رأی‌دهندگان» (ترکیه) مصوب ۱۹۶۱ با اصلاحات بعدی. دسترس‌پذیر در:

<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1313/file/fc1948ff2445260c54d20269d70c.pdf>

۱۴. «قانون انتخابات‌های فدرال» (آلمان) مصوب ۱۹۹۳ با اصلاحات بعدی. دسترس‌پذیر در:

http://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/downloads/rechtsgrundlagen/bundeswahlgesetz_engl.pdf

۱۵. «قانون انتخابات‌ها» (برزیل) مصوب ۱۹۹۷. دسترس‌پذیر در:

<http://english.tse.jus.br/arquivos/elections-law>

۱۶. «قانون فدرال تضمینات اساسی حقوق انتخاباتی و حق شهروندان فدراسیون روسیه بر مشارکت در همه‌پرسی» مصوب ۲۰۰۲ با اصلاحات بعدی. دسترس‌پذیر در:

http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3714/file/Russia_Fed_Law_Basic_Guarantees_2002_am2011_en.pdf

۱۷. «قانون فدرال سامانه خودکار دولتی فدراسیون روسیه (Vybory)» مصوب ۲۰۰۳. دسترس‌پذیر در:

<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6837>

۱۸. رأی سال ۲۰۰۹ دادگاه قانون‌اساسی آلمان درباره انتخابات الکترونیکی. دسترس‌پذیر در:

http://www.bverfg.de/e/cs20090303_2bvc000307en.html

۱۹. نظر شماره ۹۴/۱۰۲/۴۵۰۶ مورخ ۱۳۹۴/۹/۴ شورای نگهبان درخصوص «طرح اصلاح موادی از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی» مصوب ۱۳۹۴/۸/۱۰. دسترس‌پذیر در:

<http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/FileLoad.aspx?id=btEG5RNICxs=&TN=17tLyhyOobj0SooAFUE3m5rC3iufWLR1csaqt/F9Oo=&NF=bHiIRfspeW0=>

امام خمینی (ره):

و از شورای محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و
چه در نسل های آینده که با کمال دقت و قدرت و طایف اسلامی و ملی خود
را ایضا و تحت تاثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و
قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه ای جلوگیری نمایند.

(صحیفه امام ج ۲۱، ص ۴۲۲)

بزرگسازده شورای نگهبان

آدرس: تهران، خیابان شهید سپهبد قمری،
کوچه شهید دهقانی نیا (خسرو سابق)، پلاک ۱۲
صندوق پستی: ۱۴۶۳ - ۱۳۱۴۵
تلفکس: ۰۲۱ - ۸۸۳۲۵۰۴۵
info@shora-rc.ir
www.shora-rc.ir